

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΓΝΩΣΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ 2022

A1α

1.Σ

2.Λ

3.Λ

A1β

α-2

β-1

γ-2

δ-1

B1

Η φύση δεν κάνει τίποτε χωρίς σκοπό: όλες οι φυσικές διεργασίες κάπου αποβλέπουν. Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του. Υποστηρίζει ότι στη φύση τίποτε δεν γίνεται μάταια, τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα, από την οποία και νοηματοδοτούνται: ... εἰ μὴθὲν μάτην ποιεῖ ἡ φύσις. Ἔνεκά του γὰρ πάντα ὑπάρχει τὰ φύσει, ἢ συμπτώματα ἔσται τῶν ἔνεκά του [: αν είναι αλήθεια ότι η φύση τίποτε δεν κάνει στην τύχη. Όλα, αλήθεια, τα φυσικά όντα υπάρχουν για κάποιο σκοπό, ή είναι τυχαία παραστρατήματα εκείνων που υπάρχουν για κάποιο σκοπό] (Περὶ ψυχῆς 434a31-32). Στην ανάπτυξή της η θεωρία αυτή ονομάστηκε αριστοτελική τελολογία. Προνομιακός χώρος της τελολογίας είναι η βιολογία. Σχεδόν όλα τα παραδείγματα που φέρνει ο φιλόσοφος αντλούνται από την έμφια φύση: γίνεται αναφορά στα σχήματα των δοντιών, που είναι όπως είναι για να εξυπηρετούν την πρόσληψη και επεξεργασία των τροφών, στις στοχευμένες ενέργειες μυρμηγκιών και μελισσών για την επιβίωση της κοινότητάς τους, στην ύπαρξη και λειτουργία των φύλλων χάριν των καρπών. Βασίζεται, λοιπόν, ο Αριστοτέλης στη βιολογία και επεκτείνει το τελολογικό ερμηνευτικό μοντέλο του και σε άλλα πεδία των φυσικών επιστημών.

Θέση του Αριστοτέλη από την αρχή του αποσπάσματος είναι πως ο άνθρωπος είναι πολιτικὸν ζῷον περισσότερο απ' ὅτι οι μέλισσες ή τα άλλα αγελαία ζῶα. Στο ζωολογικό του έργο Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαί, ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι πολιτικά (με μεταφορική, βέβαια, σημασία) είναι τα ζῶα που αναλαμβάνουν και διεκπεραιώνουν όλα μαζί μια κοινή δραστηριότητα και ως τέτοια μνημονεύει -εκτός από τον άνθρωπο- τη μέλισσα, τη σφήκα, το μυρμηγκί και τον γερανό («Πολιτικά δ' ἔστιν ὧν ἓν τι καὶ κοινὸν γίνεται πάντων τὸ ἔργον: ὅπερ οὐ πάντα ποιεῖ τὰ ἀγελαῖα. Ἔστι δὲ τοιοῦτον ἄνθρωπος, μέλιττα, σφήξ, μύρμηξ, γερανός»). Τα ζῶα αυτά παρουσιάζουν στη

συμβίωσή τους σε αγέλες κάποια στοιχεία πολιτικής οργάνωσης, αλλά το αποτέλεσμα της κοινωνικής τους συμβίωσης παραμένει σε πρωτόγονο αρχικό στάδιο, περιοριζόμενο από τα βιολογικά του χαρακτηριστικά. Η φωνή που διαθέτουν ως χαρακτηριστικό της φύσης τους τους επιτρέπει να μεταβιβάζουν το ένα στο άλλο την ευαρέσκεια και τη δυσαρέσκειά τους και στο σημείο αυτό τελειώνει η όλη επικοινωνία τους. Η πολιτική τους οργάνωση λοιπόν έχει βιολογική βάση και περιορίζεται στον σχηματισμό της αγέλης με τους ρόλους που επιτελούν εντός της.

Πολιτικό ζώο σε ανώτερο βαθμό ο Αριστοτέλης θεωρεί και τον άνθρωπο, αφού από τη φύση του έχει σε μεγαλύτερο βαθμό εκείνες τις ιδιότητες που του παρέχουν τη δυνατότητα να σχηματίζει κοινωνικές ομάδες εξελίξιμες σε ανώτερους πολιτικούς σχηματισμούς, με κανόνες και όρους, νόμους και αρχές, που υπερβαίνουν μάλιστα το φυσικό δίκαιο. Η φύση προίκισε μόνο τον άνθρωπο με τον έναρθρο λόγο, που του παρέχει τη δυνατότητα να επικοινωνεί σε υψηλότερο επίπεδο και να μεταφέρει ο ένας στον άλλο μηνύματα βαθύτερα, με υψηλά σημασιολογικά φορτία. Η λέξη λόγος χρησιμοποιείται συχνά για να δηλωθούν αξεχώριστες μεταξύ τους η λογική (ως ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου και ως διανοητική δραστηριότητα) και η γλώσσα (ως σύστημα σημείων και ως συγκεκριμένη έκφραση). Στο συγκεκριμένο χωρίο ο λόγος αντισταθμίζεται προς την φωνή, και, συνεπώς, έχει ενισχυμένη τη σημασία της γλώσσας (χωρίς να χάνεται βέβαια η σημασία της ανθρώπινης λογικής). Με τον έναρθρο λόγο ο άνθρωπος κατηγοριοποιεί και ερμηνεύει τα συναισθήματά του, σκέφτεται, κρίνει και ερμηνεύει και μπορεί να τα εκφράζει όλα αυτά και να τα μεταδίδει στους υπόλοιπους. Μπορεί να αντιλαμβάνεται και έννοιες ανώτερες αξιολογικά, όπως το ωφέλιμο και το βλαβερό, το δίκαιο και το άδικο, και να υψώνεται σε ένα ανώτερο ηθικό επίπεδο. Με τον λόγο ο άνθρωπος φτάνει στο σημείο να διακρίνει το καλό από το κακό, το ωφέλιμο από το βλαβερό, το δίκαιο από το άδικο, και του δίνεται η δυνατότητα να κατακτήσει τη δικαιοσύνη, την ύψιστη αρετή κατά τον Αριστοτέλη, στην οποία υπάγονται όλες οι αρετές. Η φύση λοιπόν του παρείχε όλες τις προϋποθέσεις για να δημιουργήσει κοινωνικούς σχηματισμούς με πολιτική και πολιτειακή οργάνωση.

B2 Οι αλλαγές σε κοινωνικό και πολιτικό τομέα κατά την ελληνιστική εποχή επηρεάζουν

και τη φιλοσοφική σκέψη, η οποία προσπαθεί να ανταποκριθεί στη νέα θέση του ανθρώπου. Ο άνθρωπος δεν είναι πλέον μόνο πολίτης μιας συγκεκριμένης πόλης, αλλά λειτουργεί κυρίως ως υπήκοος ενός μεγάλου βασιλείου, στο μεγαλύτερο μέρος της ελληνιστικής περιόδου, και στη συνέχεια ως πολίτης της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Μέσα σε αυτό το νέο και ανοίκειο περιβάλλον οι βεβαιότητες του ανθρώπου αρχίζουν να κλονίζονται. Εφόσον, λοιπόν οι δεσμοί του με τη γενέθλια πόλη χαλαρώνουν και διαρρηγνύονται, αναζητά να καλύψει το κενό με στροφή στον εαυτό του: νιώθει πως η πόλη του δεν αποτελεί την κοινότητα, την οποία αισθάνεται ως πατρίδα του, και θεωρεί πως όλος ο κόσμος είναι η πατρίδα του. Η φιλοσοφία καλείται να δώσει και να στηρίξει

μια απάντηση που να ταιριάζει στους ανθρώπους της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας για τη θέση τους στον κόσμο.

Ο άνθρωπος της εποχής του Επίκτητου διαθέτει προαίρεση. Η προαίρεσις «είναι ένας σημαντικός όρος της αρχαίας ηθικής φιλοσοφίας, κεντρικός στον Αριστοτέλη (και σε Στωικούς όπως ο Επίκτητος. Εκτός από τη γενική σημασία της προτίμησης, στον Επίκτητο σημαίνει την ελεύθερη βούληση, την ελεύθερη στοχαστική επιλογή ενεργειών που συγκροτεί τον ηθικό χαρακτήρα του ανθρώπου. Είναι κυρίως μια κρίση, δηλαδή μια έλλογη ικανότητα να επιλέγουμε και να αποβλέπουμε στα αποτελέσματα των πράξεών μας. Προϋπόθεση για την προαίρεσιν είναι η διαίρεσις των πραγμάτων σε αυτά που εξαρτώνται από εμάς (τα ἐφ' ἡμῖν) και σε αυτά που βρίσκονται πέρα από τις δυνάμεις μας (τα ἀπροαίρετα, τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν) και είναι αδιάφορα για εμάς και την επίτευξη της ευδαιμονίας». Αναγνωρίζοντας την αξία της προαιρέσεως ο Επίκτητος, τη θεωρεί κριτήριο της ηθικότητας του ανθρώπου και απαραίτητη προϋπόθεση του χαρακτηρισμού της ενάρετης ή μη πράξης (ἔξω τῆς προαιρέσεως οὐδέν ἐστιν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακόν: χωρίς την προαίρεση τίποτε δεν είναι ούτε αγαθό ούτε κακό, Διατριβαί, 3, 10, 18).

Κατά τον Επίκτητο και ο λόγος αποτελεί διακριτικό γνώρισμα του ανθρώπου, αυτό που τον ξεχωρίζει από τα άλλα ζώα. Τον ξεχωρίζει και από τα θηρία, με τα άγρια ένστικτα της φύσης τους, και από τα ήμερα, με την υποτακτική τους φύση, όπως τα πρόβατα. Ο λόγος συνιστά την ειδοποιό διαφορά του ανθρώπου, που και αυτός εντάσσεται ως προς την έννοια του γένους στα ζώα. Παρόμοια αναφορά στον λόγο ως ειδοποιό διαφορά του ανθρώπου είχε κάνει και ο Αριστοτέλης: λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζῴων. Μόνο ο άνθρωπος διαθέτει την έναρθη φωνή, τον λόγο, και την αντίστοιχη βέβαια λογική σκέψη. Ο Λόγος με όλες τις δυνατότητες που παρέχει στον άνθρωπο τον κάνει να ξεχωρίζει από τα άλλα ζώα, αφού με αυτόν συλλαμβάνει, κάνει φανερές και πραγματώνει αφηρημένες και υψηλές έννοιες (ηθικές, θρησκευτικές, πολιτικές, επιστημονικές, καλλιτεχνικές κ.ά.): δημιουργεί λοιπόν πολιτισμό: θεσπίζει νόμους, δημιουργεί έργα τέχνης, εικαστικά, μουσικής, λογοτεχνικά και άλλων μορφών της τέχνης, συγκροτεί επιστήμες. Η αξία του λόγου είναι προφανής σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Χάρη στον λόγο ο άνθρωπος διαθέτει προνομιακή θέση μεταξύ των ζώων και ηγετικό ρόλο στον φυσικό κόσμο.

Με την τρίτη προτροπή του ο Επίκτητος καλεί τον άνθρωπο να συνειδητοποιήσει πως είναι πολίτης του κόσμου και μέρος αυτού. Βέβαια με την προτροπή του αυτή ο φιλόσοφος δεν εννοεί πως ο άνθρωπος αποτελεί πολίτη ενός παγκόσμιου κράτους και μιας παγκόσμιας και οικουμενικής πολιτικής κοινότητας, αλλά πως οφείλει να συνειδητοποιήσει πως υποτάσσεται στον παγκόσμιο νόμο της φύσης. «Ασφαλώς δεν υπήρχε κάποιο παγκόσμιο κράτος, ώστε η έννοια του πολίτη να έχει κυριολεκτική σημασία: και ο κόσμος εννοείται με Στωική σημασία ως ένα ενιαίο σύνολο που διέπεται από τον φυσικό νόμο και τη λογικότητα». Στη Στωική φιλοσοφία η έννοια της πολιτείας έχει και κοσμική διάσταση. Το ίδιο το σύμπαν αποτελεί μια πόλη, μια κατοικία θεών και ανθρώπων, η οποία διέπεται, τόσο στο σύνολο όσο και στα μέρη του, από τον Λόγο. Ο φυσικός ηθικός λόγος, αποτελεί τον νόμο αυτής της κοσμικής πόλης».

Για να εκφράσει τις απόψεις του για τον ρόλο του ανθρώπου στον κόσμο ο Επίκτητος προβαίνει στη χρήση κάποιων γλωσσικών στοιχείων. Αρχικά, ο Επίκτητος ενισχύει την πρόταση για την αποστολή του ανθρώπου με μια παρομοίωση-αναλογία. Παρομοιάζει τον κόσμο με έναν ανθρώπινο οργανισμό, στον οποίο όλα τα μέλη βρίσκονται σε σχέση αλληλεξάρτησης. Ο πολίτης του κόσμου καλείται να λειτουργήσει όπως ακριβώς θα ενεργούσε το χέρι ή το πόδι, αν είχαν λογική και μπορούσαν να καταλάβουν τη διάταξη της φύσης. Δεν θα επέλεγαν ποτέ ή δε θα επιθυμούσαν ποτέ κάτι που να έρχεται σε σύγκρουση με τον ανθρώπινο οργανισμό, αλλά και οι επιθυμίες και οι ενέργειές τους θα ήταν πάντοτε και μόνο σε αναφορά προς το σύνολο. Και ο άνθρωπος, λοιπόν, ως πολίτης του κόσμου, καλείται να αντιληφθεί τη θέση του στον κόσμο, να αποδεχθεί την έλλογη κοσμική τάξη και να διαμορφώσει τον βίο του σε αρμονία με τον ορθό λόγο που διέπει τη φύση.

Επιπλέον, ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί τα ρήματα ὄρμησαν και ὠρέχθησαν, για να δείξει πώς οι ψυχικές παρορμήσεις του ανθρώπου διεκδικούν την επιβολή και την ικανοποίησή τους. Οι Στωικοί δίδασκαν πως οι ψυχικές κινήσεις πρέπει να έπονται της λειτουργίας του ηγεμονικού. Το ἡγεμονικὸν έχει ως ρόλο να συντηρεί την ατομική ζωή με την παραδοχή της λογικότητας. Η κυριαρχία του στον άνθρωπο του επιτρέπει να διατηρεί λογική τη φυσική αρχή που έχει καθοριστεί για να διευθύνει τη ζωή του. Τα διάφορα πάθη του ανθρώπου, όπως η ζήλεια, η ηδονή, ο έρωτας, η φιλοδοξία, δεν προέρχονται από κάποιο άλογο μέρος της ψυχής, όπως δίδασκαν προηγούμενοι

φιλόσοφοι, αλλά αποτελούν εσφαλμένες κρίσεις, μη έλλογες κινήσεις της λογικής ψυχής, και γι' αυτό χαρακτηρίζονται ως παρορμήσεις πέρα από το κανονικό μέτρο και όρμαι πλεονόζουσαι.

[Εναλλακτικά θα μπορούσε να αναφερθεί η ρητορική ερώτηση: Τίς οὖν ἐπαγγελία πολίτου;]

ή αντίθεση (προηγούμενων... ὑπηρετικῶν)...

Με την οποία αποδεικνύει τη θέση του ανθρώπου στον κόσμο.

B3

1-δ

2-α

3-ε

4-β

5-στ

B4α

1-ε

2-δ

3-ζ

4-β

5-α

6-στ

β.

Τα χωράφια έμειναν αδοϋλευτα εξαιτίας του πολέμου.

Η προηγούμενη θέση μου στην εταιρεία ήταν πολύ απαιτητική.

B5

Οι θέσεις του Παπανούτσου ταυτίζονται με τις αντίστοιχες απόψεις του Επίκτητου περί προαίρεσης. Σύμφωνα με τον Ε. Παπανούτσο η προαίρεση όσο και η βούληση είναι στοιχεία του ανθρώπου και όχι των ζώων. Ανάλογα και ο Επίκτητος υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος διακρίνεται για τον ιεραρχικό και αξιολογικό προσδιορισμό των πρώτων χαρακτηριστικών που επισημαίνει (πρῶτον, κυριώτερον). Με τη λέξη άνθρωπος, λοιπόν, ο φιλόσοφος δεν αναφέρεται σε κάτι αυτονόητο, αλλά τονίζει τη μοναδικότητα και την ιδιαιτερότητα του ανθρώπου ανάμεσα στους άλλους έμβιους οργανισμούς. Με την αναφορά στην **προαίρεση** προσδιορίζει το βασικό στοιχείο που καταξιώνει την ανθρώπινη υπόσταση. Εκτός από τη γενική σημασία της προτίμησης, στον Επίκτητο σημαίνει την ελεύθερη βούληση, την ελεύθερη στοχαστική επιλογή ενεργειών που συγκροτεί τον ηθικό χαρακτήρα του ανθρώπου. Είναι κυρίως μια κρίση, δηλαδή μια έλλογη ικανότητα να επιλέγουμε και να αποβλέπουμε στα αποτελέσματα των πράξεών μας. Προϋπόθεση για την προαίρεση είναι η διαίρεση των πραγμάτων σε αυτά που εξαρτώνται από εμάς (τα ἐφ' ἡμῖν) και σε αυτά που βρίσκονται πέρα από τις δυνάμεις μας (τα ἀπροαίρετα, τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν) και είναι αδιάφορα για εμάς και την επίτευξη της ευδαιμονίας». Αναγνωρίζοντας την αξία της προαιρέσεως ο Επίκτητος, τη θεωρεί κριτήριο της ηθικότητας του ανθρώπου και απαραίτητη προϋπόθεση του χαρακτηρισμού της ενάρετης ή μη πράξης. Το ίδιο επισημαίνει και ο Ε. Παπανούτσος αναφερόμενος στα ζώα τα οποία έχουν όρεξη και όχι βούληση, επομένως και όχι ηθική προαίρεση.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Εμείς τώρα και αναλαμβάνουμε τον πόλεμο, επειδή αδικούμε και έχουμε αρκετά παράπονα, και όταν αποκρούσουμε τους Αθηναίους, θα τον σταματήσουμε την κατάλληλη στιγμή. Και για πολλούς λόγους είναι φυσικό να επικρατήσουμε εμείς, πρώτα πρώτα επειδή υπερέχουμε ως προς το πλήθος και την πολεμική εμπειρία, έπειτα επειδή εκτελούμε όλοι χωρίς εξαίρεση τις διαταγές, και ναυτικό, στο οποίο υπερέχουν, θα αποκτήσουμε και από την περιουσία που έχει ο καθένας μας και από τα χρήματα που βρίσκονται στους Δελφούς και την Ολυμπία· γιατί, αφού συνάψουμε¹ δάνειο, μπορούμε να προσελκύσουμε κρυφά² με μεγαλύτερο μισθό τους μισθοφόρους ναύτες τους. Γιατί η δύναμη των Αθηναίων περισσότερο αγοράζεται παρά είναι δική τους· η δική μας όμως (δύναμη) κινδυνεύει πολύ λιγότερο να πάθει αυτό γιατί στηρίζεται περισσότερο στους στρατιώτες μας παρά στα χρήματα.

Γ1. Γιατί, αφού συνάψουμε δάνειο, μπορούμε να προσελκύσουμε κρυφά με μεγαλύτερο μισθό τους μισθοφόρους ναύτες τους. Γιατί η δύναμη των Αθηναίων περισσότερο αγοράζεται παρά είναι δική τους · η δική μας όμως (δύναμη) κινδυνεύει πολύ λιγότερο να πάθει αυτό γιατί στηρίζεται περισσότερο στους στρατιώτες μας παρά στα χρήματα.

Γ2. Οι Κορίνθιοι υποστηρίζουν ότι οι Πελοποννήσιοι θα νικήσουν τους Αθηναίους γιατί:

α) Υπερέχουν ως προς το πλήθος και την πολεμική εμπειρία.

β) Εκτελούν όλοι χωρίς εξαίρεση τις διαταγές.

γ) Θα δημιουργήσουν στόλο - στο οποίο υπερέχουν μέχρι τώρα οι Αθηναίοι – με δικά τους χρήματα και με χρήματα που βρίσκονται στην Ολυμπία και στους Δελφούς.

δ) Δανειζόμενοι χρήματα θα επιδιώξουν, προσφέροντας μεγαλύτερο ημερομίσθιο, να αποσπάσουν όλους τους μισθοφόρους που υπηρετούν στα καράβια των Αθηναίων.

ε) Η στρατιωτική δύναμη της Αθήνας δεν στηρίζεται στα δικά της μέσα σε αντίθεση με την δική τους στρατιωτική δύναμη. Επιπλέον, δεν κινδυνεύουν να πάθουν το ίδιο γιατί στηρίζονται στους δικούς τους στρατιώτες παρά σ' αυτούς που εξαγοράζονται με χρήματα.

Γ3 α) « ἐγὼ δέ νῦν καί ἀδικούμενος τούς πολέμους ἐγείρω».

Γ3 β) ἄμυναι

κατάθου

ἐπικράτησον

πρόσχεσ

Σ: πλείονα

Γ4 α) ἔχοντες: επιρρημ. αιτ. μτχ, συνημμένη στο Υποκ. του ρήμ «ἐγείρομεν».

ἐπικρατῆσαι : τελ. απαρ., Υποκ. στο εἰκός (ἔστι)

πλήθει = δοτική αναφοράς στο «προύχοντας»

μισθῶ: δοτ. Μέσου στο « ὑπολαβεῖν»

ναυβάτας : Αντικ. στο « ὑπολαβεῖν»

ἢ οἰκεία: β' ὀρος σύγκρισης, κατηγ. στο « δύναμις».

Γ4 β) Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον ἀδικούμενοι τόν πόλεμον ἐγείρειν.

Επιμέλεια:

Καρανίκα Βασιλική

Ευθυμίου Βίκου